

GYERMEKÉLET CSONGRÁD MEGYÉBEN

1964 őszén 1214 szabolcs-szatmári gyermek táplálkozását vizsgáltam. 1965 májusában, szeptemberében, november és 1966 február havában 800 gyermek tavaszi, nyári, őszi, téli étkezését summáztam, Tokaj–Tiszafüred térségében, a Tisza mindkét oldalán elfekvő helységeikben. 1965 nyarán 800 gyermek közül 100 gyermeket a lakásán látogattam meg, vagyis a szülőket kérdezgettem. Miből is sütnek-főznek az asszonyok? Ez már korszerű szociográfia. Ezt pedig azért művelem, mert „A nép kenyere – a Tisza völgyében” címen szeretném könyvbe foglalni a Tisza menti családok anyagi életét.

1966 őszén – október–november havában gyalog, vonattal, busszal, máskor szekérral, autóstoppal Tiszafüredtől a jugoszláv határig követtem az Élő-Tiszát. Megint betértem a helységeikbe, hogy a 10–11 éves gyermektől tudakoljam a mindennapi életet. A nagyobbakat azért kerülöm, mert ők már egy kicsit lódítanak, szépítenek, nagyot mondanak a válaszadáskor. A kicsik igazat írnak. Ákombákom írással sorolják a reggelit, az uzsonnát, az ebédet és a tegnapi vacsorát.

1966 őszén tehát 10 helységben 362 Csongrád megyei gyermek mindennapi életét vizsgáltam. Először a reggelit tudakoltam:

Reggeli	A gyermekek száma	Nem reggelizett	Zsíros kenyér	Tea, kenyér	Tej, kenyér	Kávé v. kakaó	Szalámi+tea	Kolbász v. kenyér	Gyümölcs	Szalonna v. tepertő	Főtt tészta	Hús	Hal	Sütemény, kalács
Csongrád	33	2	3	4	6	6	1	2	2	2	1	1	1	2
Szentés	38	2	2	5	7	18	—	—	—	—	1	2	1	—
Szegvár	40	2	4	1	7	16	—	3	2	1	1	3	—	—
Mindszent	20	—	1	1	6	5	—	1	—	2	—	4	—	—
Hmv.-hely	74	2	1	6	16	42	—	—	1	5	1	—	—	—
Szeged	38	—	4	3	8	22	—	—	—	—	—	—	1	—
Tápé	34	—	—	4	4	20	2	2	1	1	—	—	—	—
Szőreg	41	4	2	9	5	16	—	1	—	—	2	—	—	2
Tiszasziget	24	2	1	4	3	7	1	—	2	—	3	1	—	—
Újszentiván	20	1	2	3	2	9	—	—	2	—	1	—	—	—
	362	15	20	40	64	161	4	9	10	11	10	11	3	4

Meglepő eredményhez jutottam. Elenyésző kisebbség mulasztotta a reggelit. Szegeden és Tápén minden gyermek reggelizett. A 362 gyermekből 161 kávétkakaót, 64 tejet fogyasztott. Ez jó dolog, mert az öreg szülék – negyven-ötven esztendeje – hiányosabban táplálkoztak. A harmincas években ingyentej-akciót is indítottak a csont-bőr, tébcéivel fertőzött alföldi gyermekek megmentésére. Az orvosok 8000 Szeged környéki gyermeket vizsgáltak meg, döbbenetes eredménnyel. A Friss Újság közölte, hogy 1931 telén a lakosság között az éhség következtében a legborzasztóbb betegségek egyike, a skorbut lépett fel. Az egyik főszolgabíró az éhség csillapítására azt javasolta, hogy a nagyon széles dülő jobb és bal oldalból a nélkülözhető földeket adják el a környékbeli gazdáknak. Aztán az inségmunka. A munka nélküli kenyértelen családok fejenként és havonként 10 kg búza segítséget kaptak! Ezért is „ilyen terjedelmű közmunka (kubikolás) végzendő, amely munka értéke megfelel az illető saját személye és vele egy háztartásban élő ellátatlan családtagjai után arra az egy hónapra eső búzamennyiségnek” – olvasom az alispán utasítását. Magam is tanúsítom, hogy az előbbi néimzedék az első világháborúban tejet, cukrot alig fogyasztott. A harmincas években pedig – az alulraszorultak gyermekei keserves koszton diákoskodtak Szegedben. Az úri

kollégiumokon kívül rekedt főiskolai diákok a körüti ínségkonyhán ebédelték. Lánchos konyhának is neveztük az apácák vezette alkalmatosságot, mert a kanalat-villát lánccal erősítették az asztalhoz... Bizony a régi fiatalok, gyermekek alig fogyasztottak kávé, kakaót pedig csak úgy, hogy „nagy ínségben valánk”, s a gyarmattartó holland bácsik-nénik — a Vöröskereszt útján — egy-két kakaósdobozt küldtek a Tisza partjára.

Most holland segítség nélkül is telik a szülőknek kakaóra. De azért még akad hiányosan táplált gyermek. A nem reggeliző vagy zsíros kenyeret, vagy csak teát fogyasztó gyermek nehezen figyel a tanító szavára. A nem reggeliző gyerekek kétharmada a játék kedvéért mulasztja a reggeli étkezést. Úgy gondolja, hogy a reggeli mulasztásával 10—15 perccel nyújthatja meg a csemetés előtti játszadozást. Ez a körülmény figyelmeztetőül szolgálhat a szülőknek — másrészt a pedagógusainknak. Nem ártana ugyanis tudományosan is vizsgáltatni, hogy a mai tananyag, iskolai rend milyen mértékben szorítja háttérbe a gyermekélet életét elemét — a mindennapi játékot. Hogy pedig ez a kérdés nemcsak szegedi, Csongrád megyei ügyet érint, hadd említsem a friss szlovákiai élményemet. Szeptemberben különös dolgot észleltem Vágsellyén. A kórház orvosai brigádot alakítottak a szívbeteg gyermekek felkutatására és gyógyítására. A szívbeteg gyermekek jó része a hiányosan tápláltak, a játékot mulasztó gyermekek sorából kerültek ki. Az orvosok jobb táplálkozásra intették a szülőket, a pedagógusokat pedig a tanítás *lelassítására*, vagyis a *tananyag szűkítésére* kérték fel.

Másodszor a gyermekek uzsonnalehetőségét vizsgáltam meg

	Gyermekek száma	Uzsonnalehetőség															
		Nem evett	Gyümölcs	Zsíros kenyér	Kalács	Vajas kenyér Vajas kifli	Keksz	Kifli	Szalámi	Tejfészes kenyér	Palacsinta	Nápolyi	Lekváros kenyér	Májkrémes kenyér	Kolbász	Sült hús	Szalonna
Csongrád	33	4	—	2	1	1	—	22	1	—	—	1	—	—	—	1	—
Szentes	38	9	7	1	2	—	—	16	1	—	—	1	—	1	—	—	—
Szegvár	40	9	7	1	4	5	4	4	—	1	—	1	1	1	—	2	—
Mindszent	20	4	7	4	—	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—
Hmv.-hely	74	3	19	1	4	1	1	39	1	—	—	3	1	1	—	—	—
Szeged	38	14	7	3	2	4	2	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Tápé	34	2	7	10	2	5	—	—	—	1	—	—	1	—	5	—	1
Szőreg	41	4	8	1	8	1	1	6	2	—	2	1	4	—	1	2	—
Tiszasziget	24	9	2	1	1	1	1	6	—	—	—	1	1	1	—	—	—
Újszentiván	20	2	4	2	—	5	1	1	—	1	1	2	1	—	—	—	—
	362	60	68	26	24	25	10	99	8	3	3	10	9	4	6	6	1

A számok magukért beszélnek. Divat a kifli, a sütemény és a régebben alig ismert ételfélék is helyet kapnak a Tisza-parti gyermekek táplálkozásában. Újdonságot jelent a nápolyi, a májkrémes, a szalámi kenyér, a keksz meg a kalács. Elég sokan gyümölcsöt tízóraitak. A hiányosabban táplálkozókat külön is figyelgettem. Nem reggelizett 15, nem uzsonnázott 60 gyermek. Maradjunk a nem reggeliző 15 gyermeknél: Vizsgáljuk, summázzuk a napi táplálékukat:

A szülő foglalkozása	A helység neve	Uzsonna	Ebéd	Vacsora
Postás	Csongrád	Kifli	Paprikás	Lekváros kenyér
Segédmunkás	Csongrád	Kifli	—	Öregtarhonya
Tanácsi tisztv.	Szentes	Kifli és alma	Karfiollevés t. káposzta	Vajas kenyér kávé
Gépkezelő	Szentes	—	Táskaleves Kelfőzelék hússal	Déli maradék

A szülő foglalkozása	A helység neve	Uzsonna	Ebéd	Vacsora
Segéd munkás	Szegvár	—	Alma	Csirkeleves Csirkepaprikás
S. szakács	Szegvár	Keksz	—	Csirke
Rendőr	Hmv.-hely	Kalács	Tej	Paprikás
Pék	Hmv.-hely	Diós tészta	Kacsaleves Paprikás	Déli maradék
Asztalos	Szőreg	—	Mákos tészta	Tejes rizs
Lakatos	Szőreg	—	Burgonyaleves	Tejes rizs
Kocsmáros	Szőreg	Kalács	Zöldségleves Bécsi szelet	Paprikás
Téglagyári munkás	Szőreg	—	Paprikás	Vajas kenyér, tea
Traktoros	Tizasziget	Kifli	Burgonyaleves sülthús	Déli maradék
Szobafestő	Tizasziget	Kifli	Karalábéleves	Déli maradék
Juhász	Újszentiván	Vajas kenyér	Édeskáposzta tejjel	Déli maradék

Most pedig vegyük elő az ebédlistát:

	Csongrád	Szentés	Szegvár	Mindszent	Hódmezővásárhely	Szeged	Tápé	Szőreg	Tizasziget	Újszentiván	Összesen
A gyermekek száma	33	38	40	20	74	38	34	41	24	20	362
Nem evett	1	—	6	—	—	1	6	2	1	1	18
Zsíros kenyér	—	1	4	—	1	1	1	—	1	1	10
Paprikás	3	5	4	1	13	4	5	5	3	3	46
Kacsá	1	—	1	—	1	—	—	1	—	1	5
Csirke	4	3	1	—	3	3	4	4	1	1	24
Káposzta	1	4	4	—	1	2	—	2	—	2	16
Babfőzelék v. leves	—	2	2	1	3	2	2	3	1	1	17
Szalonna	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	2
Tej	—	—	3	—	1	1	2	—	1	1	9
Húsleves+hús	3	8	4	3	10	2	—	1	4	1	36
Burgonyaleves v. főz.	1	2	1	2	14	5	1	6	3	2	37
Tökfőzelék	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	3
Gyümölcsleves	—	1	1	—	9	2	—	—	—	—	13
Főtt tészta	1	1	2	3	3	4	2	6	1	2	25
Hal	2	2	1	—	3	—	2	—	—	—	10
Alma, gyümölcs	—	—	2	—	1	—	4	—	—	—	7
Birkahús	—	2	—	1	2	—	—	—	—	—	5
Tarhonya	1	1	1	3	3	3	1	6	3	1	23
Karalábé	—	1	—	4	1	—	—	—	1	—	7
Borsófőzelék	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Paradicsomleves	—	—	1	—	1	1	—	1	—	—	4
Tört burgonya	2	3	—	1	—	2	1	—	2	—	11
Konzerv	—	—	1	—	—	2	—	—	2	—	5
Kolbász	—	—	1	—	—	2	1	1	—	1	6
Tojásleves+rizs	12	—	—	1	—	1	1	2	—	—	17
Pörkölt	1	1	—	—	—	2	—	1	—	1	6
Karfiol	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1

A 18 nem ebédelő gyermekből két főt már ismerünk a nem is reggelizők sorából. A 16 nem ebédelő napi tápláléka pedig így alakult:

A szülő foglalkozása	A helység neve	Reggeli	Uzsonna	Vacsora
Útász	Szegvár	Kávé	Vajas kenyér	Csirkepaprikás
Tsz-tag	Szegvár	Tej	Kifli	Burgonyaleves
Tsz-tag	Szegvár	Tej	Alma	Szalonna
Gyári munkás	Szegvár	Tej	—	Konzerv
Kőfaragó	Szegvár	Alma	Kalács	Húsleves, paprikás
Gyári munkás	Szeged	Kávé	Szalámi	Húsleves, pörkölt
Vágóhídi m.	Tápé	Kávé	Lekváros k.	Szilvás gombóc
Olajbányász	Tápé	Kávé	Kolbász	Karfiol
Gépkocsivezető	Tápé	Tej	Zsíros kenyér	Rizskása
Tsz-tag	Tápé	Kolbász	Kolbász	Paprikás
Szerelő	Tápé	Kávé	Zsíros kenyér	Konzerv leves
Segédmunkás	Tápé	Kávé	Alma	Paprikás
Géplakatos	Szóreg	Sült hús	Lekváros k.	Pörkölt
Tsz-tag	Szóreg	Lekváros k.	—	Zsíros kenyér, tej
Tsz-tag	Tiszasziget	Tej	Kolbász	Paprikás
Földszöv.-vez.	Újszentiván	Kávé	Palacsinta	Paradicsom, burgonya

Ezek szerint egyik-másik szülő nem gondol azzal, hogy az ebédet nem fogyasztó gyermek éhes, nyugtalan, álmos a délutáni iskolában. A hagyomány, a szokás ártalmas is lehet a Csongrád megyei falvakban. Nem arról van szó, hogy nincs mit enni, csak hát a hajdani, látástól vakulásig tartó rideg paraszti életben nevelkedett nemzedék nem tudja felmérni az egyoldalú táplálkozás következményeit.

Most is a vacsora jelenti a Csongrád megyei családok körében a főétkezést:

	Csongrád	Szentes	Szegvár	Mindszent	Hódmezővásárhely	Szeged	Tápé	Szóreg	Tiszasziget	Újszentiván	Összesen
A gyermekek száma	33	38	40	20	74	38	34	41	24	20	362
Nem evett	3	3	2	2	—	3	—	—	2	—	15
Paprikás	4	4	8	3	7	3	9	4	3	2	47
Rizsleves	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Burgonyaleves v. főzelék	—	1	3	2	3	5	2	4	1	4	25
Húsleves+hús	—	3	3	1	2	4	2	4	4	1	24
Birka	—	1	1	1	2	2	1	1	—	—	9
Almaleves	—	1	1	1	—	1	1	—	1	—	6
Paradicsomleves	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	3
Tej v. kávé	2	5	5	2	18	—	1	5	—	3	41
Főtt tészta	—	1	1	1	4	4	4	4	5	3	27
Csirke	4	4	2	1	2	1	2	3	1	1	21
Vajas-zsíros kenyér	4	1	—	1	2	—	—	—	1	—	9
Kolbász	1	4	4	1	4	—	—	—	—	—	14
Szalonna	1	1	2	1	4	1	—	4	—	2	16
Tört burgonya	3	—	—	—	2	—	1	—	2	—	8
Szalámi, tea	3	2	1	—	4	2	—	1	—	—	13
Kakaó	2	—	2	—	3	1	—	1	—	—	9

	Csongrád	Szentes	Szegvár	Mindszent	Hódmezővásárhely	Szeged	Tábé	Szőreg	Tiszasziget	Újszentiván	Összesen
Gyümölcs	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	4
Karfiol	1	1	1	—	3	1	1	1	2	—	11
Hal	1	3	—	—	1	1	1	—	—	—	7
Rizs	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2
Tarhonyás burgonya	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2
Bab	—	—	—	—	4	1	1	—	—	1	7
Konzerv	—	1	—	—	1	1	2	1	1	1	8
Tea, kenyér	—	—	2	—	2	—	2	4	—	—	10
Zsíros kenyér	—	2	2	—	5	5	1	4	—	1	20
Karalábé	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	3

Ez a vacsorarend magáért beszél. A változó világunkról. A hagyományos paprikás, főtt tészta, burgonyaleves, -főzeléken kívül már a szalámi, a kacsa, a karfiol, a rizs, a konzerv is mindennapi étékül szolgál. Csakhogy nagyon kevesen fogyasztanak zöldfőzeléket, pedig október havában még bőven volt zöldfélé a piacon! Ennyit a Csongrád megyei gyermekek táplálkozásáról. De ide tartozik még a gyermekek cukorkafogyasztása is. Tudott dolog ugyanis, hogy 40–50 éve csakis a jeles napok előtt és a búcsúk alkalmával vásároltak némi cukrot a falvakban. Negyed- vagy fél kilót. Most pedig heti átlagban és fejenként:

Csongrádon	3,7	Szegeden	3,3
Szentesen	2,6	Tápén	2,9
Szegvárott	3,1	Szőregen	4,0
Mindszenten	3,0	Tiszaszigeten	2,8
Hódmezővásárhelyen	3,1	Újszentivánon	3,0

csomag cukorkát fogyasztanak a 10–11 éves gyermekek.

A táplálkozáson kívül is akad a jobbuló életre mutató körülmény. Szembe-
ötlő a mai Csongrád megyei gyermekek jól öltözöttsége:

Csongrádon	4,0 pár lábbelit és	5,0 öltözet ruhát
Szentesen	4,1 pár lábbelit és	6,0 öltözet ruhát
Szegvárott	4,0 pár lábbelit és	4,9 öltözet ruhát
Mindszenten	3,9 pár lábbelit és	5,1 öltözet ruhát
Hmv.-helyen	4,0 pár lábbelit és	6,1 öltözet ruhát
Szegeden	4,5 pár lábbelit és	6,1 öltözet ruhát
Tápén	5,1 pár lábbelit és	4,5 öltözet ruhát
Szőregen	4,9 pár lábbelit és	5,1 öltözet ruhát
Tiszaszigeten	4,0 pár lábbelit és	4,9 öltözet ruhát
Újszentivánon	3,1 pár lábbelit és	5,8 öltözet ruhát

használ egy-egy gyermek. Móra Ferenc is nagyot nézne, ha élne, és lyukas csizmaszandálót keresne a kislegénykének sokadalmában. A lábbelinél csak a bőrszandálót, a bőrcipőket és a csizmákat számítottam.

Végül a megkérdezettek a kívánságaikat is papírra vetették. Két kérdésre válaszoltak.

— Ha édesanyád azt kérdezné tőled, hogy mit süssön-főzzön vasárnap, mit felelnél neki?

Ez volt az egyik kérdés.

— Milyen házban szeretnél lakni?

Ez volt a másik kérdés.

A *csongrádi* gyermekek tejbekását, túrós tésztát, tortát, kolbászt, csirkehúst, lúdlábat, karalábéleveszt, gulyást, görhe pogácsát, krémeszt, kacsát, galambot, derepényt, birkapaprikást, sajtos tésztát, pacalt, gyümölcsleveszt, sárgarépa-főzeléket, madártejet, kelkáposztát, karfiolt.

A *szentiesiek* borsóleveszt, húsleveszt, birkahúst, csirkét, mákos nudlit, krémes palacsintát, pacalt, tojást, kakaspaprikást, tortát, tejszínt, krumplileveszt, túrós lepényt, tejberizsát, kolbászt, töltött csirkét, pörköltet, gulyást, szalámit, répa-főzeléket rántott hússal, libát.

A *szegváriak* mákos tésztát, kacsát, csirkét, húst, tortát, galambot, birkát, hurkát, kolbászt, csigaleveszt, piskótát, halat, túrós tésztát, krémeszt, töltött káposztát, paprikást, paradicsomleveszt, rakott burgonyát, zöldbab főzeléket, zserbót, palacsintát, burgonyás pogácsát.

A *mindszentiek* tejberizsát, sajtot, diót, kolbászt, birkát, kacsát, palacsintát, tortát, csirkét, gyümölcsleveszt, mákos nudlit, szalámit.

A *hódmezővásárhelyiek* tortát, mákos tésztát, húsleveszt, húst, csirkét, konzervet, halat, pogácsát, birkát, palacsintát, paszulyt csülökkel, rőtest, spenótot, nyulat, szalonnát, káposztaleveszt, csigaleveszt, zöldbabot, mézet, libamáját, tarhonyás kolbászt.

A *szegediek* tortát, kalácsot, kolbászt, karfiolt, mákos metéltet, tejberizsát, szegedi szalámit.

A *szőregiek* krémeszt, kolbászt, tortát, húst, májkrémet, libát, töltött káposztát, pacalt, kakasleveszt, húsleveszt, hurkát, virsli, kelkáposztát, halat, szalámit, szalonnát, kacsát, mákos kalácsot, mákos tésztát, csirkét, paszulyt.

A *tápéiak* húst, paprikást, tortát, mákos tésztát, palacsintát, sült burgonyát, csirkét, halat, répa-főzeléket hússal.

A *tiszaszigetiek* kolbászt, kalácsot, tortát, szalámit.

Az *újszentivániaiak* tortát, kolbászt, hurkát, húst, galambot, húsleveszt, csirkét, palacsintát, kacsát, paprikást szeretnének fogyasztani.

Nézzük a második kérdést is. Milyen házban szeretnének lakni a Csongrád megyei gyermekek? Községeinként jegyezgettem a válaszokat:

Milyen házba költözne?

Helység neve	Tanyába	Emeletes házba	Kertes családi házba	Összkomfortos bérházba
Csongrádon	2	16	7	8
Szentesen	1	18	8	11
Szegvárott	1	31	6	2
Mindszenten	2	8	6	4
Hódmezővásárhelyen	4	31	19	20
Szegeden	2	18	10	8
Tápén	3	24	4	3
Szőregen	1	14	17	9
Tiszaszigeten	—	12	12	—
Újszentivánon	—	9	7	4

A 362 gyermekből 16 tanyában, 181 emeletes házban, 96 kertes családi házban és 69 fő összkomfortos városi bérházban szeretne lakni.

Ezek után — más vonatkozásban is — jó volna summázni a Csongrád megyei gyermekek életét; a szülők, orvosok, írók, pedagógusok együttesen is formálhatnák a jövődőt.